

LA SARDANA A MANRESA

Francesc Soler i Mas

Durant tota la segona meitat del segle XIX es produïa a l'Empordà una consolidació del moviment renovador d'una de les danses típiques d'aquelles comarques, la Sardana, que ja s'havia iniciat uns anys abans amb la paulatina evolució del conjunt instrumental (els sonadors) passant de la cobla de ministrils o dels "tres quartans" (normalment de tres músics) a la d'onze que coneixem actualment.

Aquesta evolució del conjunt va provocar una substancial modificació de les músiques emprades, i aquella antiga sardana limitada a una extensió de 8 més 16 compassos va ser denominada "sardana curta" per distingir la nova o "llarga" que ja no quedava limitada a una durada fixa. Sense que això comportés variacions coreogràfiques, sí que obligava a un nou plantejament de la distribució matemàtica dels compassos; personifiquem en el sardanista Miquel Pardàs (1) el creador de l'actual sistema de repartiment, de la mateixa manera que donem a Pep Ventura (2) tot el mèrit de l'esmentada evolució musical i instrumental, malgrat que una i altra modificació no eren realment fruit d'una tasca individual, sinó d'una variada i en certs moments enconada competència artística de molta i interessant gent que hi van participar.

Aquella renovació de la típica dansa festiva (històricament entroncada amb el "Contrapàs" (3)) era viscuda a les comarques de l'Empordà, la Selva, el Gironès i la Garrotxa, amb total apassionament. Les vicissituds, les troballes, els encerts o les fallides dels músics de l'època eren motius d'aferrissats comentaris a les tertúlies dels cafès i dels carrers; així hom mitificava noms i sorgien les figures carismàtiques que anaven bastint una història que sobrepassava el llindar de la simple dansa de les festes i prenia una transcendència inusual.

No és estrany, doncs, que aquella música i aquella dansa superés la condició localista o comarcana i arribés a Barcelona i d'allà s'expandís a Catalunya, primer amb timidesa, amb força abassegadora després, fins a esdevenir per unanimitat la dansa nacional.

En aquesta expansió Manresa és de les primeres ciutats en mostrar interès per la sardana: La llavor deixada per una audició de l'Orfeó Català la Festa Major del 1901 va fruitar amb la immediata creació de l'Orfeó Manresà l'octubre del mateix 1901; poc després naixia la idea de practicar la sardana a Manresa, dintre del mateix ambient que ja havia fundat l'Orfeó amb el suport, també, de la Lliga Regional i amb el valuós patrocini (com a acti-

vista i mecenas) del patrici Josep Esteve i Seguí i amb l'actiu entusiasme d'un bon grup encapçalat per Leonci Soler i March, Andreu Pons, Josep Jordana, Antoni Serra, Josep Noguera, Enric Orrit, Josep Arola, Blai Padró . . . Tots ells consideraven relativament fàcil aconseguir la vinguda d'una cobla empordanesa a Manresa, però temien el fracàs que representaria la manca de dansaires preparats: La trista realitat era que no hi havia gairebé ningú que sabés ballar la sardana, sobretot entre el jovent manresà.

Una encertada idea va fer tocar alguna sardana en totes les vetllades de la Lliga Regional. Allà, al so del gramòfon, Na Conceta Piniella d'Amat, que n'havia ballat, ensenyava els punts de la sardana a un estol de nois i noies (més nois que noies) portats la majoria per la curiositat envers la cosa nova. Al cap de poc temps la primera mestra va rebre l'ajuda d'alguns empordanesos residents a Manresa que veien amb bons ulls la iniciativa, passant ella a tocar el piano quan no disposaven de discos. Entre aquests empordanesos cal destacar un home gran conegut per "Gelada" que hi tenia una gràcia extraordinària. Una afecció senzilla però sincera anava prenent consistència, perfeccionant-se tècnicament i ampliant el nombre.

Una prova de com la sardana anava arrelant en els manresans era que, a més a més del jovent que s'iniciava en el ball, gent gran gaudia també escoltant la música, malgrat les deficiències dels sistemes de reproducció dels sons en aquella època. En aquest sentit va marcar una fita l'èxit popular aconseguit per la sardana de l'òpera "Garin" (de Bretón) que podia ser programada a un orgue mecànic que era instal·lat al vestíbul del cine Principal, al Passeig (al lloc on ara hi ha el Banc Popular).

L'engrescament va propiciar la contractació d'una cobla per a la Festa Major del 1904 i esperonats amb la il·lusió de la propera presència l'entusiasme dels aprenents anava creixent i dia a dia el local emprat per acadèmia resultava insuficient. Dies abans de la festa, obligats a cercar més espai, baixaven tots plegats a la Plaça per seguir les pràctiques, procurant que regnés silenci per poder sentir el gramòfon posat al balcó del local de la Lliga. En portar al carrer el que fins aleshores era sols una dèria privada, hi va haver una bona colla d'elements que ho aprofitaven per anar a destorbar les ingènues sessions fent burla de la novella afecció i atribuint-li un propòsit polític: La correcció dels aprenents en unes ocasions i en altres llur energia van permetre de seguir el camí traçat i formar un gran ramell de sardanistes, més destacats per l'entusiasme que per la tècnica posada en llur punteig.

La gran i esperada diada va ser el 29 d'agost d'aquell 1904: A les 9 del vespre, a la Plana de l'Om, a la voravia que segueix recta del Born, la Cobla La Principal de Santa Coloma de Farners inicia la desgranada de sardanes a Manresa amb la interpretació de "Toc d'oració", de Pep Ventura: Ni els més entusiastes propulsors de la sardana esperaven tan bonic so! Els tocs de cornetí (4) amb què comença la sardana mai no havien semblat tan veritablement el so de les campanes! Tantes esperances, tantes il·lusions posades en la cobla i la realitat ho supera llargament! L'alegria es capta en tots els concurrents i en algun racó de la Plana no és estrany veure qui s'eixuga dissimuladament els ulls vençut per l'emoció.

L'endemà, en sortir d'Ofici, la solemnitat es renovà amplament. Si la

nit abans a la Plana era tanta la gent que les empentes impedièn el ballar, ara, a la Plaça Gran encara eren més els que volien gaudir sota el sol del migdia la nova dansa que arribava a Manresa amb l'interès de la novetat però també amb l'estimació despertada per la llarga preparació de la benvinguda.

El bon record deixat per les sardanes de la Festa Major animà l'organització d'audicions que, des d'aleshores, van sovintejar a la Plaça o bé a La Plana. En portava el pes una colla de joves (amb en Salvador Balaguer com a capdavanter) i la interpretació musical era quasi sempre per l'orquestra "La Nova Euterpense" que fins i tot s'organitzà un xic a l'estil empordanès.

Al local de la Lliga hom seguia sense defallir en la tasca de difondre la sardana ensenyant a puntejar, promovent conferències o escampant fulletons explicatius. Cal destacar d'aquesta època la personalitat d'un ver apòstol: En Blai Padró, qui amb la seva bonhomia aconseguí l'atracció i formació de gran nombre de sardanistes als quals sabia inculcar un esperit respectuós envers la sardana junt amb l'ensenyança pràctica del punteig. L'afecció anava creixent i per la Festa Major del 1905 va ser contractada la Cobla La Principal de La Bisbal, considerada ja aleshores com la més destacada. (5)

El Setembre de l'any següent es reuneixen els joves sardanistes i constitueixen el Foment de la Sardana de la Comarca del Bages, segona entitat d'aquesta mena a Catalunya. El Foment fa vida primer al mateix local de la Lliga Regional (Plaça Major nº 3) on els sardanistes havien tingut un bon bressol. Però ben prompte passen a tenir una certa independència i s'instal·len al carrer Sabateria nº 3, i una de les primeres il·lusions allà nascudes

és la d'organitzar una cobla a l'estil empordanès. L'estiu del 1907 i per mitjà d'un tal Torrents, gestionen la compra dels instruments de la cobla i a les darreries del juliol arriben a Manresa dues tenores, dos tibles, flabiol i tamborí, que són posats a disposició de l'orquestra "Els Masanes" perquè assagin el fer-los sonar. Per la festa major d'aquell any els instruments són exposats als aparadors dels Magatzems Gras per satisfer la curiositat del públic.

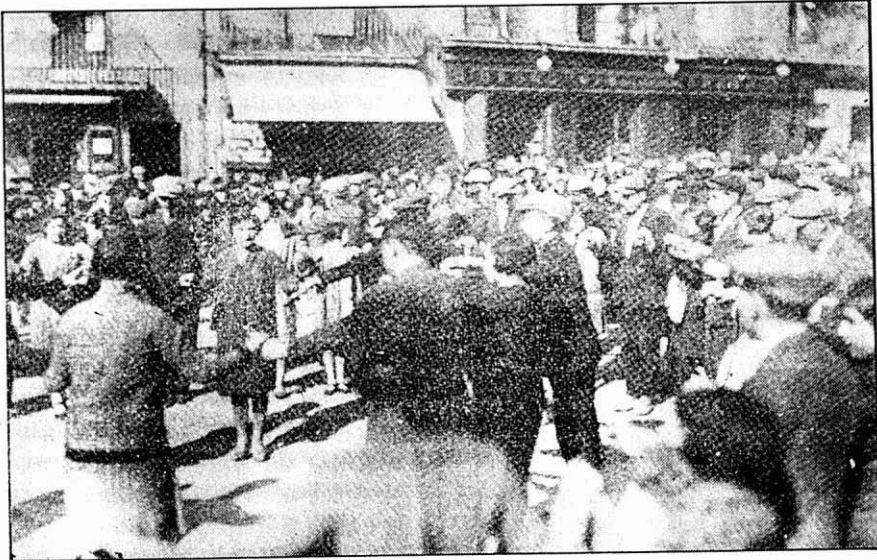
Amb evidents esforços l'orquestra dels Masanes, de fort prestigi a la Ciutat, es dedica a l'estudi dels nous instruments que l'han de convertir, almenys esporàdicament, en cobla. I el primer de desembre del 1907 estrenen els instruments en una audició a la Plaça Major emprant el títol de "L'Empordanesa". Un dels seus components, Enric Masana, popular compositor de valsos, hi estrena dues sardanes: "Victòria de Catalunya" dedicada al Foment de la Sardana i "La Pastoreta".

Els Masanes (llavors ja "Cobla L'Empordanesa") deixaven un tant de llur haver per amortitzar la compra d'aquells instruments; però el febrer del 1908 la novella cobla apuja a 60 pessetes el preu de les audicions que fins aleshores era de 35. Justificaven l'augment amb el superior esforç que exigien els instruments típics, però el cert és que hi havia també la recança de perdre els pocs diners que s'havien compromès a deixar en compensació de la compra dels instruments que d'aquella manera passaven a la seva propietat.

El mateix any 1908, amb motiu de la celebració del Centenari de la Batalla del Bruc, el Foment de la Sardana contracta la cobla Els Montgrins i amb el seu acompanyament musical

La Cobla Nova de Tortellà (1909).
D'esquerra a dreta, drets: Josep Juanola, Jaume Juanola, Francesc Juanola, Capdevila (fill), Capdevila (pare). Asseguts: Capdevila (fill), Llorenç Juanola (el pare), Salvador Juanola i Rafel Juanola. Sota la tenora, el fidel "Pinzo".

Ballada de Sardanes a la Plaça Major l'any 1927.

se celebra el 7 de juny el primer Concurs de Sardanistes. L'endemà, també a l'envelat, hi ha una festa de balls populars catalans amb l'actuació de la Secció Folklorica de l'Associació de Lectura Catalana, de Barcelona, dirigida per l'Aureli Capmany i de l'Esbart de Dansaires de la mateixa Associació, dirigida per Rafael Tudó i el manresà Joan Rigall. Els Montgrins acompanyaven musicalment aquesta desgranada de balls tradicionals que va despertar un viu interès, fins al punt que pocs mesos després el Foment de la Sardana constitueix l'Esbart Manresà de Dansaires que actuaria ja públicament el febrer del 1909.

L'agreujament de les dificultats per disposar els sardanistes manresans d'acompanyament musical malgrat l'esforç que havia representat la compra d'instruments de cobla, va promoure una altra ambiciosa embranzida del Foment de la Sardana: Gestionen i aconsegueixen que vingui a Manresa una família de músics components de la Cobla Nova de Tortellà (Garrotxa), els Juanola: Llorenç (el pare) i els germans Jaume, Francesc, Salvador, Josep i Rafael que formaren la base de la Normal, cobla del Foment. Hi havia encara el petit Narcís i dues germanes (Mercè i Maria) i la mare, Anna Reixach, que constituïren a Manresa un anecdòtic grup familiar de "Els Culleraires" a més a més de la seva integració al món musical de la Ciutat. La família Juanola mereix un capítol a part en la història de les sardanes a Manresa i per això només esmentem aquí que van constituir, amb diverses vicissituds, després de "La Normal", les cobles L'Artística, Els Forasters i La Principal de Bages successivament, aconseguint un just prestigi i un lloc d'honor entre les millors cobles de Catalunya.

Després dels primers anys d'eufòria decau l'activitat sardanista i el Foment de la Sardana queda dissolt l'any 1912. Continua, no obstant, la llavor i el 1915 actua una Comissió organitzadora d'audicions públiques de Sardanes fundada per Francesc Brichs, Josep Sala, Francesc Mestres, Llorenç Perramón i Valentí Espinalt. S'hi van integrar també Josep Picas, Enric Casas i Ignasi Cucurella. Aquest mateix grup va promoure l'any següent l'edició de la revista mensual "La Sardana", que és una de les més interessants publicacions sardanistes d'aquella època a Catalunya.

Tant la Comissió (que va organitzar 65 audicions) com la Revista pleguen llur activitat el 1919. Però el 1920 sorgeix el Grop Patri, colla sardanista també promotora d'audicions i altres activitats, i tot plegat és el caliu que permet que el 1921 es reconstitueixi el Foment de la Sardana. Amb el nomenament d'Enric Corrons com a president el juny del 1923, el Foment reprèn una gran vitalitat, amb manifestacions tan espectaculars com la instauració dels Aplecs Sardanistes a La Salut i les ballades de la Festa Major amb tres i quatre cobles. Va ser precisament la Festa Major del 1924 el motiu que el local del Foment fos clausurat i, ben aviat, dissolta l'Entitat. Eren els temps de la dictadura del general Primo de Rivera, però les activitats sardanistes continuaven malgrat les dificultats sovintejades i el 25 de juny del 1933 tenia lloc a Manresa (al saló de sessions de l'Ajuntament) la 4ª Assemblea General de la Lliga Sardanista de Catalunya, una de les més transcendents de la història d'aquesta exemplar institució.

Des del 1932 al 1937 va editar un digníssim portaveu anomenat "Àmbit" del qual es van publicar 37

númers, alguns d'ells de caire extraordinari, un grup de la mateixa entitat va realitzar un interessant espai de divulgació sardanista des de Ràdio Manresa del 1935 al 1937. Però el dia 20 de juliol el Foment de la Sardana feia pública una nota que deia: "... tenint en compte les circumstàncies actuals, les quals fan que gairebé tot l'element jove, ànima essencial de la nostra volguda entitat, ha d'incorporar-se a l'Exèrcit, creu necessària la suspensió temporal de les seves activitats". La Junta d'aquells moments, presidida per Ignasi Torras i Aymerich, comptava amb Esteve Font, Gregori Font, Josep Porta, Jacint Carrió, Francesc Sala, Lluís Alegre, Miquel Barés i Conxita Moritz.

Una època, avui considerada bucòlica, quedava closa. Però restava a Manresa el prestigi d'haver estat en molts moments la peonera en l'espectacular expansió d'aquella "petita cosa" nascuda per enjoiar les festes de les comarques gironines i esdevinguda la Dansa Nacional de Catalunya.

Per les mateixes raons que en el cas de la família Juanola, glossar les activitats sardanistes de la represa (1939) ençà, mereix un capítol a part: És l'època de la consolidació com a dansa generalitzada a Catalunya i com a manifestació artística d'ample volada; és, sobretot, la consolidació d'un "so" genuí que podria haver esdevingut plenament representatiu del nostre nacionalisme si no hi haguéssim renunciat.

NOTES

- (1) Miquel Pardàs (Verges 1818 - Barcelona 1872). Dedicat a la venda ambulants i gran ballador de sardanes. És l'autor del primer "Mètode per aprendre a ballar sardanes llargues", publicat a Figueres l'any 1850 i que establia el sistema per repartir els compassos de la nova sardana, de manera que es respectés la condició que tenia la "curta": acabar la dansa junt amb la música i precisament al costat esquerre.
- (2) Josep Mª Ventura "El Pep de la Tenora" (Alcalá la Real 1817 - Figueres 1875). Fill de pares catalans que es trobaven incidentalment prop de Jaén, però afincat a Figueres, era component d'una d'aquelles cobles de tres músics. Ell va introduir-hi la tenora en substitució de l'antiga cornamusa i aquest canvi va desencadenar paulatines però freturoses modificacions de les cobles del seu temps; la modificació del conjunt obligava a una total renovació dels repertoris i Pep Ventura va ser el peonar en desterrar les melodies xarones dels primers moments (generalment adaptacions de fragments d'òperes) i crear una música pròpia, directament arrelada en la cançó tradicional.
- (3) El Contrapàs és considerat un dels més importants documents folklòrics d'Europa. En certes èpoques havia estat ballat dins de l'església i després a l'esplanada del davant. La dansa anava acompanyada pel recitat d'uns versos que glossaven la Passió de Crist (El Divino) i trobem reminiscències de la seva melodia a La Passió segons Sant Joan, de Bach.
- (4) Les trompetes a les cobles no van ser introduïdes fins al 1930. Abans d'aquesta data eren usats els cornetins.
- (5) La Principal de La Bisbal, fundada el 1888, compartia aleshores el lloc d'honor amb la mítica Principal de Perelada. Altres cobles famoses del moment: Els Montgrins (1883) de Torroella de Montgrí com les cobles d'en Guix i d'en Rigau; els Rossinyols, de Castelló d'Empúries, etc.